

reeds eeuwen lang in de oostersche kunst voorhanden¹⁾. De natuur is voor den kunstenaar niet meer dan aanleiding. Zijn geheele werk is de sterke uitdrukking van zekere geesteshoudingen en wanneer hij het dienstig acht een landschap geheel in rood, in geel of in blauw, geel en rood te schilderen, dan moeten wij ons in de eerste plaats wenden tot de geesteshouding van den artist, die uit innerlijke noodwendigheid, om de gevoelens uit te drukken die hij bij het beleven van zulk een geval had, vrij omgaat met de middelen, die hem als uitbeelder eener innerlijke schoonheid ten dienste staan en niet tot de natuur. Wanneer er nog „natuur” in de schilderij herkenbaar is, dan duidt dit op den graad van geestsgesteldheid bij den kunstenaar. De voorstelling van een kunstwerk is in de allereerste plaats een geestestoestand, die den aanschouwer moet opvoeren naar een hooger levensgebied dan het hem omringende.

Hoe hooger het levensgebied, waaruit het kunstwerk groeit, is, hoe verder het kunstwerk van de schijnvormen der natuur zal afwijken. De Oostersche kunstenaars zijn hiervan ten volle doordrongen. Zij hebben zelfs 'n voorschrift de „Silpa Sastras”, waarin de ideëele proporties en kleuren voor hun figuren voorkomen. Thans dringt het kunstelement der vergeestelijking ook tot het Westen door en het begrip dat *kleur en vorm* gevoelselementen zijn, die in de kunst geheel gescheiden zijn van de natuur.

Dit begrip is niet plotseling ontstaan, maar langzaam gegroeid. Bij ons was het impressionisme er reeds een begin van. Bij het expressionisme, waartoe ik ook Kandinsky's kunst reken, bereiken wij een hooger waarnemingsgebied. In de toekomst ligt de zuivere, abstracte beelding, de schilderij, die zich niet meer bedient van natuurgevalletjes, maar die door kleur en vormcom-

1) Men versta hier: *als beginsel*, binnen de perken van de uiterlijke verschijning der dingen. De consequentie: *belangelooze schoonheid* door vernietiging dier uiterlijke verschijning (zonder de religieuze, symbolische associaties) hebben zij nooit aanvaard. Daarom heeft de nieuwe westersche kunst, de oostersche in geestelijke betekenis overtroffen.